

הסוד השמור של החברה החרדית: כמה נערים נושרים מהלימודים?

הפתרון: במקום בתי ספר טכנולוגיים שמסלילים למקצועות ירודים - ישיבות תיכוניות חרדיות, שמאפשרות בגרות מלאה ■ 1,400 חרדים כבר לומדים כיום במסגרת 16 הישיבות התיכוניות הקיימות, ומגמת הגידול - מרשימה

15.11.2016 •

מאת: מירב ארלוזורוב •

זמין ב- <http://www.themarker.com/news/1.3122281>, נצפה: 22 נובמבר, 2016. •

אחד הסודות הרגישים ביותר בחברה החרדית הוא שיעורי הנשירה ממערכת החינוך החרדית. מחקר של מכון ירושלים לחקר ישראל, שפורסם בקיץ, בדק את נתוני הנשירה מהישיבות הקטנות — התיכוניות החרדיים לבנים. על פי המחקר, מספר הנושרים מהישיבות הקטנות נע בין 2,000 ל-3,000 בשנה, 3.5%–6% מהמחזור. בחישוב שש-שנתי מדובר בשיעורי נשירה מצטברים של 20%–40% מהמחזור. אלו הם שיעורי נשירה עצומים. לשם ההשוואה, לפי השנתון החרדי של ישראל — שנתון שמפורסם במשותף על ידי מכון ירושלים והמכון לדמוקרטיה — אלה הם שיעורי נשירה כפולים עד גבוהים פי ארבעה משיעורי הנשירה במערכת החינוך הממלכתית.

ההסבר לשיעורי הנשירה העצומים הללו הוא אופי הלימוד התובעני והנוקשה של הישיבות הקטנות: במהלך שלוש שנות הישיבה (כיתות ט'–יא'), הנערים לומדים לימודי קודש בלבד, בדרך כלל בלימוד עצמי בחברותא, בימי לימוד שנמשכים משעות הבוקר המוקדמות ועד שעות הלילה המאוחרות. לכן מרבית הישיבות הקטנות מציעות תנאי פנימייה. תנאי הלימוד התובעניים מעודדים מצוינות — ואת ההצלחה של מתי המעט שהם "תלמידי חכמים" אוטוידקטיים — אבל מקשים מאוד על הבינוניים והחלשים. התוצאה היא נשירה גלויה או סמויה ניכרת בישיבות הקטנות.

משרד החינוך זיהה לפני כמה שנים את נקודת התורפה הזו של מערכת החינוך החרדית, ופתח מוסדות חינוך טכנולוגיים לנוער חרדי נושר. פתיחת המוסדות הללו מסבירה את הקיטון במספר הנושרים מ-3,000 ל-2,000 בשנה (שיעור הנשירה של הבנים ירד מ-6% ל-3.5% מהמחזור).

ואולם לדברי הרב בצלאל כהן, מדובר בפלסטר לבעיה עמוקה בהרבה: "משרד החינוך נכנס עם תקציבים גדולים לבתי הספר הטכנולוגיים — זה אינטרס של החברה החרדית, והיו גם כספים קואליציוניים לכך — ולכאורה מקטין את היקף הנשירה. בפועל, מדובר בנוער שכבר מתרחק מהדת, עם דימוי עצמי ומוטיווציה נמוכים, ועם יעדים חינוכיים נמוכים. בתי הספר הללו מציעים בגרות טכנולוגית חלקית, וזה לא מאפשר אופק מקצועי מרשים מדי".

כתוצאה מכך כהן הוא אחד הרבנים שמקדמים את הפתרון החדש לנוער חרדי נושר: במקום בתי ספר טכנולוגיים שמסלילים למקצועות ירודים, ישיבות תיכוניות חרדיות, שמאפשרות בגרות מלאה.

"הישיבות התיכוניות", הוא אומר, "יכולות להקדים תרופה למכה. אפשר לזהות מי עלול לנשור, ולהציע לו מסלול לימודים חלופי. הנושרים אינם בהכרח מטומטמים, ומסלול שמשלב בגרות מלאה יכול בהחלט להתאים להם". כהן מנהל כיום אחת מ-16 ישיבות חרדיות תיכוניות, ששני שלישים מהן קמו במהלך העשור האחרון. הטרנד החינוכי החדש הזה בא לענות גם על בעיית הנוער החרדי הנושר, אבל לא רק. השאיפות של חלק ממנהלי הישיבות התיכוניות, וכהן הוא הקולני שבהם, מרחיקות לכת בהרבה: הם נושאים עיניים אל הזרם המרכזי של האוכלוסייה החרדית, ומקווים למשוך גם נערים חרדים נורמטיביים.

גידול מרשים בישיבות התיכוניות

27 אלף נערים חרדים לומדים מדי שנה בישיבות הקטנות, אך רק 1,400 מהם לומדים כיום במסגרת של 16 הישיבות התיכוניות החרדיות. מדובר על 5% מהאוכלוסייה, אבל 5% שנמצאים במגמת גידול מרשימה; ב-2005 היה מספר התלמידים בישיבות התיכוניות רק 600, ויש מי שרואים בהם פוטנציאל לשינוי מלמטה של החינוך החרדי לבנים.

התקוות לשינוי נסמכות בעיקר על כך שהגידול המרשים במספר הישיבות התיכוניות החרדיות בעשור האחרון התרחש כמעט ללא מפריע. כלומר, גדולי הדור לא יצאו נגד המגמה החדשה, וזה הישג קריטי. הרגישות של הנהגת החברה החרדית להשאת הנוער בתוך החומות החרדיות, ללא חשיפה לעולם הכללי ולהשכלה כללית, רבה מאוד. לכן יש מסלול ברור וקבוע של הילד החרדי – שמתחיל מתלמוד תורה (יסודי), ממשיך לישיבה קטנה (תיכון), ולאחר מכן לישיבה גבוהה (לאחר גיל תיכון). שתי הישיבות האחרונות מלמדות לימודי קודש בלבד, בלי לימודי ליבה כלשהן. החוק פטר את הישיבות הקטנות מחובת הליבה, ומאפשר להן לקבל תקצוב של 60% מזה של תיכון ממלכתי, בלי ללמד ולו שעה אחת של לימודי חול.

עם זאת, חלק גדול מההסכמה שבשתיקה לצמיחת הישיבות התיכוניות החרדיות, צריך להיות מיוחס לסוג האוכלוסייה החרדית שפונה אליהן. כך, מתוך 1,400 התלמידים החרדים הלומדים כיום לבגרות מלאה, 1,100 אינם נספרים, לפחות בעיני החברה החרדית המסורתית, מכיוון שהם אינם חלק מהזרם המרכזי של החברה החרדית, ולכן אינם נתפשים כבעלי פוטנציאל להיות "תלמידי חכמים". מדובר בתלמידים שהם בנים למשפחות של חוזרים בתשובה, משפחות מצוקה, משפחות של עולים חרדים מארצות אנגלו-סקסיות, משפחות מסורתיות שמנסות לקרב את בניהן לדת, וכן תלמידים שסובלים מקשיי למידה שונים. כל אלה מלכתחילה אינם חלק מהזרם המרכזי של החברה החרדית, ומלכתחילה הם בעלי פוטנציאל נשירה מהישיבות הקטנות. החברה החרדית אינה נאבקת על האוכלוסייה הזו, ולכן גם זה לא נורא מבחינתה "לאבד אותה" ולאפשר לה ללמוד לימודי חול.

אלא שרבנים כמו כהן אינם נעצרים שם. לפחות 300 מהתלמידים בישיבות התיכוניות החרדיות החדשות מגיעים כבר מהזרם החרדי-מרכזי, דבר שמגביר את המתח סביב מגמת החינוך החדשה. כהן מושך עליו את עיקר האש, בין השאר מכיוון שהוא מתנהל בגלוי ובהתרסה: הוא מתראיין על תוכניותיו למשוך לישיבה התיכונית שלו, ישיבת "חכמי לב" בירושלים, נערים מהזרם המרכזי של

החברה החרדית, והוא גם ממקם את הישיבה שלו בלב השכונות החרדיות של ירושלים. שני הדברים, המיקום והפומביות, עוררו התנגדות עזה לישיבה של כהן, שכבר שלוש שנים ממוקמת במבנה ארעי כי החרדים לא הסכימו שעיריית ירושלים תקצה לה קרקע קבועה בתוך השכונות החרדיות. הלחץ המופעל על העירייה נושא פירות, ועדיין לא ברור מתי תעבור הישיבה למבנה של קבע, והיכן.

"הכעס עלי", אומר כהן בגלוי, "נובע מכך שאני פונה למיינסטרים החרדי, ושאני יושב במרכז העיר. אבל העבירה הכי גדולה שלי זה שאני מתראיין וכותב על כך. המתקפה על הישיבה היא לכן במידה רבה מתקפה אישית עלי. הפכתי לסוג של סלב בקריאת התיגר שלי, ואפשר לטעון שזה מזיק לקידום הישיבה, אבל בפועל זה גם מועיל. הראיונות שנתתי העלו את הנושא על סדר היום הציבורי החרדי, ואנשים מקשיבים. אני מרגיז אותם, אבל הם גם יותר ויותר מסכימים עם העיקרון שצריך לאפשר, למי שרוצה, ללמוד גם לבגרות".

"לא מתחרים בישיבה הקטנה"

כמעט כל ראשי הישיבות החרדיות התיכוניות האחרים מתנהלים הפוך מכהן. הם נמנעים מלהתבטא בפומבי, והם חוזרים ומדגישים כי הישיבות התיכוניות החרדיות אינן יוצאות נגד המסלול החינוכי המקובל. "אנחנו לא מתחרים בישיבה הקטנה, הישיבה הקטנה תמיד עדיפה עלינו", הם אומרים שוב ושוב, וגם מדגישים את החרדיות המלאה של הישיבות שלהם — הישיבות מלמדות לימודי קודש מלאים, לעתים ברמה גבוהה במיוחד, והן מתהדרות בכך שבוגריהן ממשיכים את המסלול המקובל אל הישיבות הגבוהות.

לפחות אחת הישיבות התיכוניות, מערבא, נחשבת לאחת מישיבות האליטה של החברה החרדית. הקבלה לישיבה מותנית במבחני מיון קפדניים. היא מכינה לבגרות ריאלית מורחבת ברמות הגבוהות ביותר וגובה שכר לימוד אסטרונומי של כ-3,000 שקל בחודש לתלמיד. הישיבה ממוקמת במבנים חדישים ביישוב החרדי מתתיהו הסמוך למודיעין עלית — בכוונה, הרחק מחוץ לריכוזי החרדים של בני ברק וירושלים.

ההצלחה של מערבא ("זה ההרווארד של העולם החרדי") מעוררת את קנאתם של כל מנהלי הישיבות התיכוניות האחרים, אבל גם מעוררת ביקורת. זאת, בשל האליטיזם של הישיבה, שבכוונת מכוון שומרת על מספר קטן של תלמידים, המסוגלים לצלוח את מבחני הקבלה הקשים ולשלם את שכר הלימוד הגבוה. בכך, מערבא פוטרת לעצמה את בעיית ההתנגשות עם גדולי הדור — היא פונה רק למיעוט חרדי מודרני ועשיר. הרוב המוחלט של החרדים הם אוכלוסיה ענייה, שרגילה לשלם שכר לימוד של 500–1,000 שקל בחודש לישיבה הקטנה, בתנאי פנימייה מלאים. במודל הזה, הישיבות התיכוניות החרדיות מתקשות להתחרות.